

“GLOBOK VTIS FOLKLORNEGA FESTIVALA”

Mariborski folklorni festival leta 1939

dr. REBEKA KUNEJ

Naslov tega besedila je citat iz časopisa, ki poroča o folklornem festivalu v Mariboru. Izbran je namenoma, saj letos mineva 70 let od prireditve, ki je močno posegla in s-oblikovala folklorno dejavnost na Slovenskem. V okviru “VIII. Mariborskega tedna” leta 1939 se je med drugim odvijal tudi Veliki festival slovenskih narodnih običajev v Mariboru¹, na katerem so nastopile nekatere folklorne skupine oziroma njihove predhodnice.

Folklorni festival je bil sicer le ena izmed številnih gospodarskih, kulturnih, družabnih in športnih prireditev, ki so se v desetih dneh zvrstile v sklopu “Mariborskega tedna”. Po navedbah v časopisju je bil veliki dvodnevni folklorni festival v središču dogajanja. Gre namreč za enega izmed najodmevnejših in po številu nastopajočih skupin največjih folklornih festivalov, ki ga je pred drugo svetovno vojno organiziral France Marolt. “Spored je tako bogat, kakršnega doslej še ni bilo na naših festivalih,” je zapisal komentator v Slovenskem narodu (5. 8. 1939: 3). Resnično je bil to festival, ki je v obdobju pred letom 1941 izstopal po številu nastopajočih in predvsem po pestrosti prikazanega izročila krajev, od koder so prihajali sodelujoči. Na drugih podobnih prireditvah v tistem času so bile sodelujoče skupine navadno zemljepisno ožje omejene, kar je prispevalo k sorazmerno manjši raznovrstnosti programa. Na mariborskem folklornem festivalu je nastopilo devet skupin, ki so bile razdeljene v “štirsko-panonsko” (štajersko-prekmursko) in belokranjsko skupino. A če bi nastopile tudi skupine z Gorenjske in Koroške, kakor je bilo napovedano v članku v Slovenskem narodu sredi junija 1939, bi bil festival še večjih razsežnosti.

Z gledišča folklorne dejavnosti daje velik pomen festivalu prav nastop “štirsko-panonskih” skupin, ki za razliko od belokranjskih dotlej še niso nastopale na podobnih prireditvah. “Štirsko-panonsko” skupino so sestavljale štiri skupine: domačini iz Lancove vasi, iz Sv. Jurija ob Ščavnici, iz Sv. Marka nižje Ptuja (današnji Markovci) in iz Beltincev.

Domačini iz Lancove vasi so predstavili rüso, plesачe in orače. Skupino, ki je štela 22 domačinov, je vodil Miro

¹ V literaturi se za festival pojavlja več poimenovanj. A. Gačnik (2003: 65) ga imenuje Festival narodnih običajev v Mariboru, R. Kranjec (2001: 40) Mariborski folklorni festival, B. Orel (1940) pa Veliki festival slovenskih ljudskih običajev v Mariboru. Tudi v dnevnem časopisju tistega časa (Jutro, Slovenski narod) se zanj uporabljajo različni nazivi, čeprav je glede na programsko knjižico festivala pravilno Veliki festival slovenskih narodnih običajev v Mariboru.

Na prizorišče festivala, na stadion SK Železničar, je sodelujoče privedla Mariborska železničarska godba.
(Foto: Drago Simončič, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOb-143b.)

Skupina iz Črnomlja.
(Foto: Drago Simončič, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FGO-1.)

Del nastopajočih iz Lancove vasi.
Plesачi z ovenčano deklico in darivačem.
(Foto: Boris Orel, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOb-140.)

Strokovni pretresi

Vaupotič. V predstavitvi skupine lahko med drugim preberemo:

"Rüso vodijo po vasi od hiše do hiše zadnje tri tedne predpusta. V "kameli" 3 skrite nosače pripelje priganjač pred hišo, kjer gospodinja obdaruje "darivača" z domačimi dobrotami. /.../ Plesače sestavljajo 4 skupine fantov z eno deklico in darivačem. Hodijo po vasi v pomladnih dneh do binkošti, pojejo koledne pesmi in plešejo pred vaškimi hišami. Gospodinja jim dele darove kakor kolednikom. /.../ Orače sestavlja 10 fantov-konj, ki vlečejo drevo-oralo, in 3 kočuharje-kurente, ki ravnajo drevo. Na drevesu sta s traki okrašena breza in hoja, med njima je pa pritrjen oder za majskega kralja in kraljico. Sprevod vodi pokač, spremlja ga jajčarica, fant v ženski obleki. Pokač zapoka pred dvoriščem, orači vdrejo v hišno ogrado in zaorjejo po dvorišču brazdo, kralj in kraljica zaplešeta na odru, gospodinja pa obdaruje jajčarico, ki trosi po dvorišču pleve. Potem pokač zopet odvede orače." (Slovenski narod, 5. 8. 1939: 3)

Skupina iz Sv. Jurija ob Ščavnici je prikazala šterjak, valek, ključ in rüso-čargo. To skupino desetih domačinov je vodil režiser Fran Žižek. V nadaljevanju je navedenih nekaj izsekov iz obrazložitve njihovega programa: *"V Valeku fantje pobirajo skozi razkorak za hrbtom stoječi leseni valj (valek). V Ključu držita dva fanta na ramenih drog, a z droga drugi zbijajo ključ. /.../ V Rüsi-Čargi dva fanta pokrita z rjuho predstavljata konja. Konjska glava z vratom in rep so izdelani na poseben način iz perja in jezevih bodic. Čargo vodi priganjača, jajčar pobira darove po hišah. /.../ Šterjak je ohranjen le še v Biserjanah pri Sv. Juriju in v okolici ga imenujejo Vedro. V starih časih je prispevala vsaka hiša vino v četrtnjak, šterjak, sod, ki drži 120 do 150 litrov. Tudi to obredje spada med izrazito pomladne običaje in izvajajo ga o pustu."* (Slovenski narod, 5. 8. 1939: 3)

Festivala se je udeležilo tudi 32 domačinov iz Sv. Marka niže Ptuja (današnji Markovci), ki so prav tako pod vodstvom Frana Žižka prikazali pustni sprevod. Predstavili so kurente, rüso-čargo, rabola, zlodeja, orače, medveda in kokotiče-piceke. Med drugim v predstavitvi pustnih likov piše: *"Kurenti so fantje, zaviti v ovčjo kožo, našemljeni, otovorjeni s torbo in zvonci ter oboroženi z gorjačo, jezevko. Tekajo ter poskakujejo po vasi in strašijo tuleč otroke. /.../ V Rabolu "nori" v slamo zaviti fant po vasi. Zvečer mu vaščani snamejo odelo in ga sežgo. /.../ V Zlodeju nastopa kot hudič našemljen fant ter straši otroke po vasi. /.../ V medvedu nastopa v medveda našemljeni fant, ki ga vodi priganjač, tretji nastopajoči pa zbira po vasi darove. V Kokotičih-Picekih nastopajo v petelinčke našemljeni dečki, vključeni v Kurentov sprevod."* (Slovenski narod, 5. 8. 1939: 3)

Šestnajst Beltinčanov, ki jih je vodil Matjaž Kavaš, je ob spremljavi "pristine panonske godbe" pod vodstvom Ivana Kocipra zaplesalo šest "originalnih panonskih plesov": tkalečko, šošgarsko, točak, šamarjanko, Po zelenoj trati in Marko skače.

V belokranjski skupini so nastopili Črnomaljci (32 nastopajočih) z zelenim Jurijem in mostom, ki jih je vodil Anton Grahek. Jože Jankovič je vodil skupino šestnajstih Adlešičanov. Ti so zaplesali koli Hruške, jabuke, slive in

Nekateri pustni liki iz Markovcev.
Od leve proti desni: medved z gunjačem, baba in čarga.
(Foto: Fran Žižek, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOB-122c.)

Skupina iz Sv. Jurija ob Ščavnici.
Igro valek so izvajali tako fantje kot dekleta.
(Foto: Fran Žižek, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOB-141d.)

Skupina iz Beltincev je zaplesala tudi tkalečko.
Izvedlo jo je osem fantov ob spremljavi beltinške bande.
(Foto: Fran Žižek, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FPI-54d.)

Lepa Anka ter prikazali obhod kresnic. Tudi štiriindvajset domačinov iz Vinice (vodil jih je Oskar Malič) se je predstavilo s kresnicami in plesom jastučak². Prav tako so se s kresnicami skupaj predstavili domačini iz Predgrada in Starega trga pod vodstvom Jožeta Radeta ter nato zaplesali še poljansko svatsko kolo. Metličani pod vodstvom Ivana Malešiča pa so izvedli svoje metliško obredje (kolo, most, rešetca, robčece, kurji boj in turn).

Po ocenah je na festivalu sodelovalo med 150 in 200 ljudi, ki so prikazali izročilo svojega kraja. Sodelujoče narodopisne skupine niso predstavljale zgolj plesov, instrumentalne glasbe in pesmi, temveč tudi nekatere šege in navade. Dosegljivo arhivsko fotografsko gradivo kaže, da so bili člani nekaterih skupin oblečeni v takrat imenovane narodne noše – oblačila, ki niso sodila ne med vsakdanja in ne med praznična. Izjeme so bili le člani beltinške bande, ki je spremljala ples domačinov iz Beltincev. Zato se poraja vprašanje, kakšna je bila takrat vloga godcev beltinške bande v vsakdanjem in prazničnem življenju domačinov in ali se je razlikovala od drugih glasbenih sestavov na festivalu. Odgovor bi terjal poglobljeno študijo, zato naj za zdaj ostane le vprašanje.

Fotografije v arhivu GNI prikazujejo pestre glasbene sestave in različne instrumente. Takratna sestava beltinske bande je podrobno zapisana na spremnem kartonu k eni izmed fotografij (GNI FPI-54). Zasedba je bila naslednja: dvoje gosli, dvoje konter (violi), dve sopeli ("naravna klarineta" v Es) in bajs ("kontrabas" na tri strune D-G-C). Skupina iz Sv. Jurija je imela dva godca. Prvi je igral diatonično harmoniko, ki so jo takrat imenovali tudi domača harmonika, drugi pa izmenjuje klarinet ali trobento. Črnomaljci so plesali ob spremljavi violine, klarineta in harmonike, Adlešičani ob spremljavi tamburašev, medtem ko se je metliško obredje kot navadno izvajalo le ob petju. V skupini iz Predgrada ob Kolpi je bil tudi godec, ki je igral celo na bandoneon³, skupino kresnic je spremljal piskač. Godci, ki so igrali za ples, so bili neposredno ob plesalcih, ki so plesali kar na travi sredi stadiona. Iz fotografskega gradiva ni videti, da bi nastopajoči imeli poseben oder (morda celo lesen pod – plesišče), niti da bi bilo njihovo izvajanje posebej ozvočeno zaradi boljše slišnosti pri občinstvu. Te pomanjkljivosti je med drugim v svoji oceni festivala izpostavil tudi Boris Orel (1940). A po komentarjih v časopisju je sklepati, da je bila množica obiskovalcev navdušena nad videnim.

Festival je trajal dva dni (5. in 6. avgusta 1939). Pravzaprav je bila pripravljena le ena prireditev, ki se je naslednjega dne ponovila. Oba dneva je bil najprej "sprevod v narodnih nošah" po mariborskih ulicah, sledil je nastop narodopisnih skupin na stadionu SK Železničar, in sicer v soboto popoldne in v nedeljo dopoldne. Odbor je pripravil pro-

2 Jastučak je ples s izbiranjem soplesalca s pomočjo blazine, imenovan tudi viniško kolo.

3 Bandoneon je posebna vrsta harmonike. Njena vloga v omenjeni skupini kot tudi splošno v slovenski ljudski glasbi še ni povsem raziskana, zato je možno in celo verjetno, da je njen pojav na festivalu naključne narave.

Adlešičke kresnice s piskačem.
(Foto: Janko Branc, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOB-302.)

Črnomaljski zeleni Jurij z jurjaši.
(Foto: avtor neznan, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOB-144.)

Skupina iz Adlešičev je zaplesala tudi kolo Lepa Anka.
(Foto: Marjan Pfeifer, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FPI-96.)

gramsko knjižico, da bi občinstvo laže sledilo in razumelo program. V njej je bil zapisan podroben spored prireditve in predstavitev vseh nastopajočih skupin z razlago šeg, iger in plesov, ki so jih predstavili na prireditvi.

Splošna ocena prireditve je bila, da so "narodopisne skupine iz štajersko panonskega ter belokranjskega področja predvajale izredno pester, učinkovit spored, ki je žel viharno odobravanje večtisočglave množice" (Slovenski narod, 7. 8. 1939: 2). Vendar se je nekaterim zdela prireditev predolga, zato moremo v časopisu Jutro prebrati: "Obilni spored pa je povzročil, da se je podajanje posameznih točk nekoliko preveč zavleklo, tako da bi kazalo v bodoče strniti izvirne točke z izločitvijo vseh onih nastopov, kejer gre le za variante." (Jutro, 7. 8. 1939: 2)

Zametki organizirane folklorne dejavnosti v severovzhodni Sloveniji se močno navezujejo na pripravo in izvedbo Mariborskega folklornega festivala, medtem ko so belokranjske skupine dobile spodbudo za organizirano delovanje že pred tem z udeležbo na nekaterih drugih prireditvah v Ljubljani in Črnomlju. Leto 1938, ko so se začele intenzivne priprave na izvedbo festivala, imata za leto začetka svojega delovanja Folklorna skupina Beltinci in današnje Folklorno društvo Anton - Jože Štrafela Markovci. Tudi mnogo pozneje ustanovljeno Folklorno društvo Lancova vas se zaveda korenin svojega začetka, povezanega z udejstvanjem svojih predhodnikov na festivalu v Mariboru, in verjetno prvega javnega nastopa leta 1939, ko so del svojega izročila predstavili drugim.

Festival je pomembna prelomnica za nastanek folklornih skupin, ki so se takrat še kot narodopisne skupine udeležile tega festivala. Najprej je pri mnogih domačinih zbudil zanimanje za lastno izročilo, ki je bilo tedaj še živo, a se je

Skupina iz Vinice med plesom jastučak.
(Foto: Fran Žižek, Mariborski festival, 5.-6. 8. 1939, arhiv GNI FPI-113.)

verjetno že počasi opuščalo: "Festivalski prizori, ki so bili prvič zamišljeni v tako velikem obsegu, so nam odkrili izredno folklorno bogastvo, ki živi še danes med našim štajersko panonskim in belokranjskim življenjem." (Slovenski narod, 7. 8. 1939: 2).

Namen festivala pa je bil tudi obvarovati izročilo, saj "naj bi dal ta prvi poskus spodbudo, da gojimo in čuvamo svoje narodne običaje, ki naj nas vedno opominjajo k vztrajnemu narodnemu delu za našo narodno utrditev in napredek." (Slovenski narod, 5. 8. 1939: 2).

Verjetno se z nastopom Beltinčanov prvič na Slovenskem pojavi "umetni" splet plesov. Za razliko od belokranjskih

Skupina iz Metlike med izvedbo mosta.
(Foto: Marjan Pfeifer, Mariborski festival, 5.-6. 8. 1939, arhiv GNI FOb-217.)

obredij, kjer že samo obredje določa vrstni red plesov, so morali Beltinčani svoje plesse združiti v določeno zaporedje, ki je bilo vnaprej dogovorjeno. Tudi na tem festivalu se je pokazala izrazita težnja, da bi bili člani skupin oblečeni enotno (primer skupine iz Beltincev). Sodelujoči so praviloma nastopili v posebnih oblekah, ki jih ne moremo uvrstiti ne med vsakdanje in ne med praznične takratnega časa.

"Ogromen odziv iz vseh vrst slojev prebivalstva pa je moral prepričati, kako pomembna je bila ta pobuda, ki naj poživlja stike med meščanstvom na eni strani in našim kmečkim ljudstvom kot nosilcem naših folklornih znamenitost, na drugi strani." (Jutro, 7. 8. 1939: 2)

To je bila le ena izmed pozitivnih ocen festivala, ki ga bi bilo – po mnenju enega izmed komentatorjev v takratnem časopisju – dobro ponoviti tudi v Ljubljani. Nastopajoči in tudi druge podobne skupine so v letih po drugi svetovni vojni postali nosilci folklorne dejavnosti na podeželju in nekako tudi organizirane folklorne dejavnosti, ki je ohranjala in še ohranja spomin na slovensko plesno in drugo izročilo. Na vse, ki skušamo dojeti in razumeti lastno kulturno dediščino, še danes Mariborski folklorni festival pušča globok vtis.

VIRI IN LITERATURA:

Gačnik, Aleš, ur.

2003 *Dedščina Lancove vasi in okolice: noša, plesi, maske.* Ptuj: Znanstvenoraziskovalno središče Bistra; Lancova vas: Folklorno društvo, 2003.

GNI

FPI, FOb, FGo – Fotografski arhiv GNI ZRC SAZU.

Kranjec, Rebeka

2001 *Folklorne skupine kot oblika folklorizma na Slovenskem.* Diplomski naloga. Tipkopis. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.

Jutro

7. 8. 1939:2 – "Maribor v znamenju Mariborskega tedna."

Marolt, France

1939 *Veliki festival slovenskih narodnih običajev v Mariboru.* Spored in vsebina festivalskih prizorov. Programska knjižica. B. n. k.: B. n. z.

Orel, Boris

1940 "Dva folklorna festivala." *Etnolog* 13: 149–165.

Slovenski narod

5. 8. 1939: 2 – "Letošnji mariborski teden otvorjen."

5. 8. 1939: 3 – "Danes in jutri mariborski festival."

7. 8. 1939: 2 – "15.000 obiskovalcev Mariborskega tedna."

Folklorno društvo Lancova vas

<http://www.fd-lancova-vas.si/index.htm> (11. 5. 2009)

Folklorno društvo "Anton - Jože Štrafela" Markovci

<http://www.fdmkovci.si/> (11. 5. 2009)

Folklorna skupina KUD Beltinci

<http://www.kud-beltinci.si/index.php?podrocje=Sekcije&stran=01> (11. 5. 2009)

Skupina iz Predgrada ob Kolpi prihaja na prizorišče festivala.
(Foto: Fran Žižek, Mariborski festival, 5.–6. 8. 1939, arhiv GNI FOb-143a.)